

УДК 340.123(477)

Машталір Х. В., аспірант кафедри теорії та історії держави і права ЛьвДУВС

Правові стандарти формування української державності в поглядах Євгена Петрушевича

В статті досліджуються правові стандарти формування державності на західноукраїнських землях в поглядах Євгена Петрушевича. Проаналізований історико-правовий аспект становлення Західноукраїнської Народної Республіки у 1918-1919 роках, а також законотворча діяльність вищих органів державної влади. Характеризуються державно-правові погляди Євгена Петрушевича в контексті формування української державності, парламентаризму та забезпечення європейських стандартів демократичного розвитку. Відзначається роль Є. Петрушевича у створенні ефективної правової системи ЗУНР, у підготовці низки законодавчих актів в бюджетній, банківській, податковій, освітній та військовій сферах, розробці виборчого та земельного законів, а також у зовнішньополітичній діяльності.

Ключові слова: Євген Петрушевич, Західноукраїнська Народна Республіка, Державний Секретаріат ЗУНР, правові стандарти, законодавча діяльність.

В статье исследуются правовые стандарты формирования государственности на западноукраинских землях во взглядах Евгения Петрушевича. Проанализирован историко-правовой аспект становления Западноукраинской Народной Республики в 1918-1919 годах, а также законотворческая деятельность высших органов государственной власти. Характеризуются государственно-правовые взгляды Евгения Петрушевича в контексте формирования украинской государственности, парламентаризма и обеспечения европейских стандартов демократического развития. Отмечается роль Е. Петрушевича в формировании эффективной правовой системы ЗУНР, подготовке ряда законодательных актов в бюджетной, банковской, налоговой, образовательной и военной сферах, разработке выборного и земельного законов, а также во внешнеполитической деятельности.

Ключевые слова: Евгений Петрушевич, Западноукраинская Народная Республика, Государственный Секретариат ЗУНР, правовые стандарты, законодательная деятельность.

In the article the legal standards of forming of the state system are probed on West-Ukrainian earths in the looks of Yevhen Petrushevich. The historical-law aspect of becoming of Western Ukrainian National Republic is analyses in 1918-1919 years, and also legislative activity of higher public authorities. The state-law looks of Yevhen Petrushevich are characterized in the context of forming of the Ukrainian state system, parliament development and providing of the European standards of democratic development. The role of E. Petrushevich is marked in creation of the effective legal system ZUNR, in preparation of row of legislative acts in budgetary, bank, tax, educational and military spheres, development of electoral and landed laws, and also in foreign-policy activity.

Key words: Yevhen Petrushevich, Western Ukrainian National Republic, State Secretariat of ZUNR, legal standards, legislative activity.

Постановка проблеми. Порівнюючи етапи державотворення в період національно-визвольних змагань південноукраїнської та південнозахідної України, відзначаємо більш консолідуючі та системні підходи у розбудові держави саме на західноукраїнських землях. Крім доволі сильних національно-патріотичних ідей, даний факт пояснюється участю галицьких політиків та громадських діячів у роботі потужного європейського парламенту, виробленням ефективної моделі для ведення активної опозиційної парламентської боротьби проти польської більшості у галицькому сеймі, і, звичайно, єдності (чого не було у наддніпрянських політиків – авт.) у прагненні створити власну незалежну, демократичну, суверенну та правову державу.

Саме, керуючись такими ідеалами, сповідуючи ідеї національного державо- та правотворення і була утворена у листопаді 1918 року незалежна держава на землях

Східної Галичини, Буковини та Закарпаття — Західноукраїнська Народна Республіка, яка стала яскравою сторінкою в біографії видатного українського політика — Євгена Петрушевича та заклала головні принципи його державно-правових поглядів.

Стан дослідження проблеми. Особливий інтерес для аналізу дослідження правових стандартів формування державності у поглядах Євгена Петрушевича становлять праці безпосередніх учасників національно-визвольних змагань, зокрема: К. Левицького, О. Кузьми, М. Чубатого, В. Панейка, О. Назарука та ін.

Здійснюючи аналіз діаспорних досліджень, присвячених Євгенові Петрушевичу та Західноукраїнській Народній Республіці, можна виділити наукові розвідки С. Барана, С. Волинця, З. Книша, І. Лисяка-Рудницького, О. Лотоцького, І. Максимчука, І. Сохоцького, М. Стахіва, Л. Цегельського, С. Ярославина та ін.

В добу незалежності України, позбавлені контролю і цензури з боку держави, вітчизняні історики та правники отримали можливість висвітлювати минуле з позицій наукового бачення, використовуючи відкритий доступ до великого масиву архівних документів і закордонних видань. В останні два десятиріччя з'явилась низка наукових праць, присвячених Західноукраїнській Народній Республіці, де особлива роль відводиться її лідеру — Євгену Петрушевичу. Зокрема, відзначаємо праці В. Великочого, П. Гая-Нижника, Д. Забзалюка, О. Карпенка, Ю. Киричука, М. Кобилецького, М. Кугутяка, В. Кульчицького, М. Мацькевича, О. Павлишина, О. Павлюка, Б. Тищика та ін.

Зарубіжна історіографія представлена в основному роботами польських істориків та правників, таких як: Ф. Голжевський, П. Журавський, М. Фігура, В. Кучабський та ін.

Метою дослідження є аналіз правових стандартів формування української державності у поглядах Євгена Петрушевича. У відповідності до мети поставлені наступні **завдання**: розкрити державно-правові погляди Є. Петрушевича в контексті формування основних принципів та засад української державності; дослідити роль Є. Петрушевича у формуванні правової системи; проаналізувати його законотворчі ініціативи у різних сферах державного розвитку.

Виклад основних положень. Важливу роль у процесі державотворення і формування нової молодшої держави на західноукраїнських землях відіграла наявність у неї досвідченої політичної еліти — громадських та політичних діячів із необхідним державно-правовим досвідом.

Є. Петрушевич разом із своїми соратниками чудово усвідомлював, що для створення міцної та сильної держави перш за все необхідно було створити потужні законодавчу та організаційну базу. Парламент, вважав Євгена Петрушевич, повинен був стати тим координуючим органом, який би не тільки зумів консолідувати українське суспільство, але й створив чітку систему органів державної влади та місцевого самоврядування, ефективно налагодивши їх діяльність та взаємодію у всіх сферах життєдіяльності держави.

Констатуємо, що така модель була вибудована. Усі адміністративні органи, що існували на території Західноукраїнської Народної Республіки підпорядковувались Державному Секретаріату, який виконував функції найвищого органу виконавчої влади в державі. Щодо організації роботи місцевого самоврядування і управління, то загалом вона виконувалася чітко та організовано. Уряд ЗУНР не бажав застосовувати радикальні зміни в соціально-економічному житті, а працював над демократичними реформами для збереження народного спокою.

Практично одразу було прийнято декілька важливих законів, які стосувалися процесу організації державно-політичної системи Західноукраїнської Народної

Республіки. Зокрема, 16 листопада 1918 року на засіданні Української Національної Ради був прийнятий закон «Про тимчасову адміністрацію областей Західноукраїнської Народної Республіки». Він став правовою основою діяльності урядових структур та органів державного управління ЗУНР.

Ще не будучи знаним політичним діячем, Є. Петрушевич чудово усвідомлював, що основою існування будь-якої європейської цивілізованої держави являється громада, народ якої повинен сам визначати своє майбутнє, управляти на своїх території і обирати власних представників, делегуючи їх в уряд. Саме тому, одночасно із формуванням центрального державного апарату, провід Західноукраїнської Народної Республіки почав активно налагоджувати достатньо дієву та ефективну роботу органів самоуправління та місцевого самоврядування.

Враховуючи надзвичайно складні політичні та фінансово-економічні обставини в державі, президент та уряд Західноукраїнської Народної Республіки в цілому зуміли налагодити ефективну роботу, визначити та детально регламентувати структуру, юрисдикцію та компетенцію органів державної влади та місцевого самоврядування. В досить короткий термін була створена чітка структура органів законодавчої та виконавчої влади, побудована на правових та демократичних засадах.

Активною була і зовнішньополітична діяльність, що зайвий раз підтверджує намагання керівництва держави стати повноправним учасником міжнародної спільноти та увійти у європейські і світові політичні та економічні інститути. Для цього необхідно було у найкоротший термін провести ряд невідкладних демократичних реформ, які повинні були засвідчити прагнення держави до міжнародного визнання.

Однією з таких реформ була виборча реформа, яку у березні 1919 року ініціював Є. Петрушевич. Вона полягала у прийнятті виборчого закону та закону про скликання Сейму Західноукраїнської Народної Республіки – майбутнього зразкового європейського парламенту. Відзначасмо, що виборчий закон, який ухвалили 14 квітня 1919 року, був написаний у дусі справжньої демократії, із застосуванням кращих зразків європейського та національного права.

На підставі прийняття низки нормативно-правових актів, включаючи закон про вибори, «в Галичині було ліквідовано гостру міжнаціональну боротьбу під час виборів до парламенту та негідну можливість панівною нацією забирати майже усі мандати собі, як це мало місце при попередніх владах (польській, австрійській). Українцям тепер це теж легко було зробити: адже вони стали панівною нацією. Тим більше, що саме так поводитися з ними під час чужоземного панування, під всякими приводами позбавляючи або урізуючи їх представництво в австрійському парламенті, галицькому сеймі і т.д. Але вони, українці, на це не пішли. Маючи переважачу більшість щодо національного складу населення у краї, вони гарантували національним меншостям пропорційно до їх кількості місця в Сеймі. В жодній державі світу того часу, та й нині ми не бачимо такої національної толерантності, поваги не на словах, а на ділі до людей національних меншин, іншого віросповідання» [1, с. 95].

Є. Петрушевич ще раз довів, що являється видатним політиком і державним діячем, усі сили якого покладені задля побудови незалежної української держави. Гарантуючи численні права і свободи усім громадянам держави, він задекларував власну толерантність та продемонстрував вишукану правову культуру. Щоправда, «його надмірний парламентаризм і конституціоналізм часом були перешкодою й піддавалися критиці під приводом, що вони не відповідали ситуації в державі, охоп-

леній кровопролитною війною. Але своєю політичною культурою, парламентським досвідом і тактом умів впливати на перебіг подій. УН Рада під його проводом діяла як справжній парламент, де панувала атмосфера демократизму й свободи слова. Вона опрацювала низку необхідних законів, які регламентували суспільно-політичне й економічне життя, заклали правову основу держави й відповідали прагненням та інтересам народних мас, завдяки чому вдалося уникнути гострих соціальних конфліктів. На відміну від Наддніпрянщини й більшовицької Росії, в ЗУНР не було місця проявам анархізму, отаманщини та іншим деструктивним явищам» [2, с. 78].

Правове осмислення політичних реалій, виважений підхід до вирішення усіх проблем суспільно-політичного характеру, були візитівкою його діяльності та характеризували Є. Петрушевича, як справжнього національного лідера та політика європейського гатунку.

В надзвичайно короткий термін провід ЗУНР за безпосередньої участі президента прийняв резолюцію, яка полягала у виробленні ефективних заходів, які були спрямовані на прийняття державного бюджету на 1919 рік, створення ефективної податкової та банківської системи, запровадження та зміцнення національної валюти, застосування державної монополії на певні види діяльності тощо.

Була налагоджена система збору податкових платежів у бюджет, в основі якої була стара австрійська система оподаткування. Урядом ЗУНР були створені на рівні повітів дирекції скарбових округів, що відповідали за збереження державного майна та здійснення нагляду за надходженням податкових платежів. Вводилась посада податкових інспекторів, які діяли у складі повітових комісаріатів та відповідали за збір податків із фізичних та юридичних осіб. Українською Національною Радою спільно із Державним Секретаріатом було підготовлене належне правове підґрунтя для розвитку власної податкової системи, що передбачало розробку проекту створення рахункового департаменту, системи загальнодержавних та місцевих податків, видів податкових пільг та штрафів, плану внутрішньої державної позики тощо.

Констатуємо той факт, що уряд ЗУНР та глава держави, зокрема, робили усе можливе, щоб створити потужну та ефективну фінансову систему. Було здійснено спробу запровадити власну національну валюту — гривню та розроблено комплекс заходів щодо підтримки її повновартісного грошового обігу та розробки антиінфляційної політики.

З встановленням тісних контактів з Придніпрянською Україною, а особливо після об'єднання ЗУНР і УНР, вирішено поруч з коронами ввести в обіг гривні і карбованці УНР. В січні 1919 р. УН Рада видала про це відповідний закон [3, арк. 48].

Прикладом фінансово-економічної політики будь-якої держави завжди були і залишаються банківські установи, які є ефективним засобом перерозподілу та накопичення фінансових ресурсів, розвитку товарного виробництва та економічного розвитку загалом. Ще у час активної громадської діяльності у Сокальському повіті Є. Петрушевич брав участь у заснуванні низки господарських та кредитних товариств, тому, розуміючи всю важливість розвитку банківської сфери, став одним із засновником у Львові Українського Парцеляційного Банку.

Надзвичайно важливим та болючим для молодії було земельне питання. Відмежувавшись від невдалих спроб земельних реформ українських урядів Наддніпрянщини, галичани спробували витворити й реалізувати власну аграрну програму з урахуванням специфіки історичних традицій та соціально-економічних умов краю. Керівництво ЗУНР залучило до обговорення проблеми новоутворені повітові органи самоврядування та збори селян на місцях. Загалом підготовка аграрної реформи продемонструвала демократичність системи

представницької влади — відкрита дискусія розкрила широкий спектр проблем реформи та визначила погляди й настрої селянства. Політична зрілість західноукраїнського керівництва виявилась у стратегічному підході до цього питання та неприйнятті популістських гасел. Галичани прагнули розв'язати аграрну проблему не лише, щоб задовольнити інтереси мало- і безземельного селянства, але й водночас створити умови для ефективного землекористування [4, с. 184].

Відзначаємо роль Є. Петрушевича в розвитку освіти на західноукраїнських землях, та особливо — в Східній Галичині. Закінчивши львівський університет та здобувши юридичний фах, майбутній політик чудово усвідомлював важливість розвитку освітньої сфери в житті молододі держави.

Будучи ще депутатом галицького сейму, а згодом — і австрійського парламенту, Євген Петрушевич брав саму активну участь у різноманітних депутатських комісіях, які займалися її реформуванням та виробленням оптимальної моделі вільного доступу усім громадянам до реалізації свого права на освіту. Отримавши «сумну» спадщину від австрійців та поляків, які займали керівні посади в освітянській діяльності, провід ЗУНР мобілізував усі сили та залучив усі ресурси задля відновлення мережі освітніх установ, курсів перепідготовки та ін.

Створювалася система народної освіти: шкільництво отримало державний статус, дозволялося існування приватних шкіл, національним меншинам надавалося право «на школу рідною мовою». Утверджувався державний статус української мови [5, с. 79]. Особливо важливим був статус рідної мови, яка протягом багатьох десятиків, а то і сотень років знаходилась в якості другосортності. Школярі, студенти отримували нарешті право навчатись українською мовою, а національні меншини могли абсолютно вільно розвивати свої мову та культуру. Цей демократичний принцип, який полягав у наданні цілковитих автономних прав національним меншинам, вигідно вирізняв ЗУНР на тлі попередньої влади, як австрійської, так і польської.

Окремо слід відзначити те, що ЗУНР провадив активну законодавчу діяльність, яка вже тоді була зорієнтована на міжнародно-правові стандарти та ґрунтувалась на демократичних принципах та розвитку громадянського суспільства. Українська Національна Рада, як вищий законодавчий орган держави, під безпосереднім керівництвом Є. Петрушевича працювала чітко та ухвалила ряд законів, які мали важливе політичне та стратегічне значення для молододі Західноукраїнської держави. В цьому контексті особливо хочеться відзначити вироблення конституційних засад діяльності Західноукраїнської Народної Республіки, створення дієвої структури органів державної вади та місцевого самоврядування, проведення земельної реформи, розробку й впровадження виборчої системи. «Була налагоджена діяльність пошти і телеграфу, організоване суддівську владу, шкільництво та ін. Уряд швидко організував збройні сили республіки. Галицька армія стала найкращим військом новітньої української історії» [6, с. 70]. Фактичним ініціатором і натхненником вищезазначених реформ та законодавчих ініціатив щодо розвитку усіх сфер життєдіяльності держави був президент ЗУНР Євген Омелянович Петрушевич.

Висновок. Практично за неповних вісім місяців, завдяки проводу ЗУНР та особистій роботі Є. Петрушевича, перебуваючи фактично в стані війни із Польщею, вдалося реанімувати промисловість, сільське господарство, фінансову систему, банківську сферу, торгівлю тощо. Були утворені міністерства та відомства, що займалися вирішенням головних стратегічних завдань українського державотворення — політики, економіки, освіти, культури тощо. Була створена належна законодавча база для організації діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тищик Б.Й. Становлення державності в Україні (1917–1922 рр.): монографія / Б.Й. Тищик, О.А. Вівчаренко, Н.О. Лешкович. – Коломия: Вік, 2000. – 271 с.
2. Жадько В. Український некрополь / Віктор Жадько – К., 2005. – 262 с.
3. Центральний державний історичний архів у Львові. – Ф. 581. – Оп. 1. – Спр. 96.
4. Павлишин О. Євген Петрушевич (1863–1940). Ілюстрований біографічний нарис / О. Павлишин / Інститут історичних досліджень Львівського національного університету ім. Івана Франка; Програма дослідження модерної історії та суспільства України імені Петра Яцика. – Львів: Манускрипт–Львів, 2013. – 400 с.
4. Тищик Б. Й. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923): історія держави і права / Борис Тищик. – Львів: Тріада плюс, 2005. – 359 с.
5. Киричук Ю. Євген Петрушевич як громадсько-політичний діяч / Ю. Киричук. // Вісник Львівського університету. Серія історична. – 1992. – Вип. 28. – С. 67–72.

УДК 340.15(477)

Резнік О. І., к.ю.н., доцент кафедри
історії держави і права НУ «ОЮА»

Магдебурзьке право та його вплив на формування української правової традиції

У статті досліджується вплив магдебурзького права на формування української правової традиції, аналізується стан міст та міського населення після впровадження самоврядування. Також розглядається історія та послідовність впровадження магдебурзького права на теренах України, його зміст, причини та наслідки використання. Акцентується увага саме на позитивному значенні магдебурзького права для становлення української правової системи.

Ключові слова: магдебурзьке право, самоврядування, місто.

В статье исследуется влияние магдебургского права на формирование украинской правовой традиции, анализируется состояние городов и городского населения после введения самоуправления. Также рассматривается история и последовательность введения магдебургского права на территории Украины, его содержание, причины и последствия использования. Акцентируется внимание именно на положительном значении магдебургского права для становления украинской правовой системы.

Ключевые слова: магдебургское право, самоуправление, город.

The article examines the impact of Magdeburg law on the Ukrainian legal tradition, the condition of cities and urban population after the introduction of self-government. Also investigates the implementation and continuity of Magdeburg law in the territory of Ukraine, its meaning, causes and consequences of use. The emphasis is on positive values of Magdeburg law for the establishment of the Ukrainian legal system.

Key words: Magdeburg law, government, city.

Основною проблемою, що розглядається у цій статті є значення магдебурзького права на території України, його вплив на формування вітчизняної правової традиції. Це питання є актуальним, оскільки стосується організації влади в Україні на основі встановлених упродовж багатьох століть принципів та положень, сформульованих у різноманітних джерелах права, зокрема і в магдебурзькому. Характеризуючи сучасну Україну як демократичну, соціальну, правову державу, не можна зневажати витоками цих принципів з різних її